

Postanowienie z dnia 17 kwietnia 2007 r.

I PZ 5/07

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka uznający, że doszło do naruszenia prawa strony do rzetelnego procesu sądowego, gwarantowanego przez art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.), może stanowić okoliczność uzasadniającą wznowienie postępowania z powodu jego nieważności (art. 401 pkt 2 k.p.c.), także wówczas, gdy postępowanie nie zakończyło się wyrokiem, lecz postanowieniem o charakterze formalnym.

Przewodniczący SSN Teresa Flemming-Kulesza, Sędziowie SN: Katarzyna Gonera (sprawozdawca), Herbert Szurgacz.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 17 kwietnia 2007 r. sprawy z powództwa Józefa T. przeciwko Rafinerii „T.” SA w T. o przywrócenie do pracy, na skutek zażalenia powoda na postanowienie Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach z dnia 22 listopada 2006 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżone postanowienie.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Rejonowy-Sąd Pracy w Chrzanowie wyrokiem z 4 grudnia 1998 r. zasądził od Rafinerii „T.” SA w T. na rzecz Józefa T. kwotę 5.008,74 zł z odsetkami ustawowymi od 11 listopada 1997 r. tytułem odszkodowania za rozwiązanie w drodze wypowiedzenia umowy o pracę niezgodnie z przepisami i oddalił powództwo w pozostałej części, w tym o sprostowanie świadectwa pracy i zapłatę wynagrodzenia za czas od 1995 r. do chwili przywrócenia do pracy.

Sąd Okręgowy w Katowicach wyrokiem z 18 listopada 1999 r. oddalił apelacje obu stron.

W dniu 26 listopada 1999 r. powód złożył wniosek o ustanowienie dla niego adwokata z urzędu w celu sporządzenia i wniesienia kasacji od powyższego wyroku Sądu Okręgowego w Katowicach. Wniosek o ustanowienie adwokata z urzędu powód uzasadnił tym, że ze względu na pozostawanie bez pracy przez półtora roku nie stać go na pokrycie kosztów zastępstwa adwokackiego we własnym zakresie.

Ze względu na brak odpowiedzi ze strony Sądu (brak rozpoznania wniosku o ustanowienie adwokata) powód w grudniu 1999 r. wniósł sporządzoną samodzielnie (osobiście) kasację, zarzucając w niej nieważność postępowania wynikającą z pozbawienia go możliwości obrony jego praw wskutek odmowy ustanowienia adwokata z urzędu oraz wskutek braku zdolności procesowej reprezentantów strony pozwanej, ponadto zarzucił naruszenie prawa materialnego oraz przepisów postępowania w sposób, który miał istotny wpływ na wynik sprawy. Wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Katowicach lub Sądowi Rejonowemu w Chrzanowie.

W dniu 17 stycznia 2000 r. Sąd Okręgowy w Katowicach wydał dwa postanowienia: jedno - o odrzuceniu sporządzonej osobiście przez powoda kasacji, drugie - o oddaleniu wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu. Postanowienie o odrzuceniu kasacji Sąd Okręgowy uzasadnił sporządzeniem jej osobiście przez powoda bez zachowania przymusu adwokacko-radcowskiego. Postanowienie o odmowie przyznania pomocy prawnej z urzędu (odmowie ustanowienia adwokata) nie zostało uzasadnione.

Na postanowienie o odrzuceniu kasacji powód wniósł zażalenie do Sądu Najwyższego, podnosząc, że nie została mu przyznana pomoc prawna w celu sporządzenia kasacji, a samodzielnie nie jest w stanie pokryć jej kosztów. Zażalenie to zostało oddalone postanowieniem Sądu Najwyższego z 25 maja 2000 r., w sprawie I PZ 29/00. Sąd Najwyższy stwierdził, że Sąd Okręgowy, wydając postanowienie o odrzuceniu kasacji, nie naruszył przepisów postępowania. Kasacja powinna być bowiem wniesiona przez pełnomocnika będącego adwokatem lub radcą prawnym; kasacja wniesiona przez stronę osobiście jest niedopuszczalna i podlega odrzuceniu. Ponadto Sąd Najwyższy zaznaczył, że do jego kompetencji nie należy rozpoznawanie wniosków o ustanowienie pełnomocnika z urzędu ani rozpoznawanie zażaleń na postanowienie o odmowie jego ustanowienia.

Powód Józef T. wniósł przeciwko Polsce skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, zarzucając naruszenie prawa do sądu zagwaranto-

wanego w art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności poprzez odmowę ustanowienia dla niego adwokata z urzędu w celu sporządzenia i wniesienia kasacji do Sądu Najwyższego.

Trybunał w dniu 27 czerwca 2006 r. wydał wyrok w tej sprawie, uznając, że Polska naruszyła art. 6 ust. 1 Konwencji oraz zasądając na rzecz skarżącego tytułem zadośćuczynienia kwotę 2000 euro (wyrok w sprawie Tabor przeciwko Polsce, skarga nr 12825/02, Wybór orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich, Biuro Informacji Rady Europy, Biuletyn z 2007 r. nr 1).

Trybunał podkreślił, że państwa-strony Konwencji, co do zasady, nie mają obowiązku zagwarantowania pomocy prawnej w sprawach cywilnych. Państwa są jednak zobowiązane zapewnić efektywną realizację praw gwarantowanych Konwencją, w tym w szczególności prawa dostępu do sądu. Prawo dostępu do sądu nie jest prawem absolutnym i może być poddane ograniczeniom. Wszelkie ograniczenia powinny być jednak zgodne z prawem i proporcjonalne do realizowanego celu. Możliwe jest wprowadzenie ograniczenia dostępu do sądu polegającego na obowiązku korzystania z pomocy prawnej. Według Trybunału wymóg sporządzenia kasacji przez adwokata lub radcę prawnego nie może być postrzegany jako sprzeczny z art. 6 Konwencji. Takie ograniczenie jest ściśle związane z poziomem merytorycznym postępowania przed Sądem Najwyższym, wymagającym odpowiedniego przygotowania prawniczego. Jednocześnie Trybunał stwierdził, że państwo, które wprowadza do swojego systemu prawnego możliwość wniesienia skargi kasacyjnej do Sądu Najwyższego, musi zapewnić rzeczywisty dostęp do tej instancji, tak aby ten środek odwoławczy nie był iluzoryczny, lecz umożliwiał jednostkom efektywne korzystanie z prawa do sądu. Trybunał wskazał, że Sąd Okręgowy w Katowicach odmówił przyznania powodowi pomocy prawnej bez jakiegokolwiek uzasadnienia swojej decyzji. Jednocześnie Trybunał zwrócił uwagę, że zgodnie z polskimi przepisami postępowania cywilnego sąd drugiej instancji nie jest zobowiązany do przedstawienia uzasadnienia odmowy przyznania pomocy prawnej. Brak takich przepisów - i brak uzasadnienia - uniemożliwia stwierdzenie, czy postanowienie Sądu Okręgowego w Katowicach o odmowie przyznania pomocy prawnej było zasadne. Niemniej jednak w sytuacji, w jakiej znajdował się skarżący (ze względu na długotrwały brak zatrudnienia oraz znaczenie sprawy dla jego dalszego życia) wymóg uzasadnienia odmowy wpływał, zdaniem Trybunału, z zasady uczciwości sądowej. Trybunał stwierdził ponadto, że decyzja sądu o odmowie przyznania pomocy prawnej z 17 stycznia 2000 r.

została wydana ponad miesiąc po upływie terminu do wniesienia kasacji. To pozbawiło skarżącego możliwości znalezienia adwokata, który mógłby skutecznie sporządzić i wnieść w jego imieniu kasację do Sądu Najwyższego. Trybunał stwierdził, że sposób, w jaki Sąd Okręgowy w Katowicach odrzucił wniosek o ustanowienie pomocy prawnej, przeczy zasadzie należytej staranności.

W dniu 30 czerwca 2006 r. powód Józef T. wniósł skargę o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym postanowieniem (o odrzuceniu kasacji) Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach z 17 stycznia 2000 r. [...]. Skarżący podniósł, że powyższe postanowienie zostało wydane z naruszeniem art. 6 ust. 1 Konwencji, przyjętej do stosowania w Polsce od 1993 r., a co za tym idzie - z naruszeniem art. 9 Konstytucji, gdyż skarżący był pozbawiony możliwości działania wskutek braku należytej reprezentacji. Skarżący wniósł o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym postanowieniem sądu poprzez uchYLENIE postanowienia Sądu Okręgowego w Katowicach z 17 stycznia 2000 r. [...], oddalającego wniosek o ustanowienie adwokata z urzędu oraz uchYLENIE postanowienia z 17 stycznia 2000 r. [...], odrzucającego kasację i skierowanie obu tych kwestii do ponownego rozpoznania przez Sąd Okręgowy w Katowicach w zakresie ustanowienia adwokata z urzędu i przywrócenia terminu do wniesienia przysługującej kasacji.

Jako podstawy skargi o wznowienie postępowania skarżący wskazał: 1) art. 401 pkt 2 k.p.c., ponieważ powód wnosząc kasację osobiście nie był należycie reprezentowany przez adwokata (radcę prawnego) ze względu na sprzeczną z art. 6 ust. 1 Konwencji odmowę Sądu ustanowienia adwokata z urzędu w celu sporządzenia i wniesienia skutecznej kasacji do Sądu Najwyższego, co jest naruszeniem art. 45 Konstytucji i art. 379 pkt 5 k.p.c.; 2) art. 401¹ § 1 k.p.c., ponieważ Sąd, odmawiając ustanowienia adwokata z urzędu do sporządzenia i wniesienia skutecznej kasacji, naruszył - nadrzędne nad prawem krajowym - obowiązujące w Polsce prawo międzynarodowe, jakim jest Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (art. 6 ust. 1), a przez to Sąd naruszył także art. 9 Konstytucji, z którego wynika, że Rzeczpospolita Polska zobowiązuje się do przestrzegania wiążącego ją prawa międzynarodowego; 3) art. 408 k.p.c., ponieważ spreczna z art. 6 ust. 1 Konwencji odmowa Sądu ustanowienia adwokata z urzędu pozbawiła powoda możliwości skutecznego działania przez ponad 5 lat, do czasu wydania orzeczenia przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu, dającego formalne podstawy do wznowienia postępowania, jako że orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka „są

wyższej rangi niż orzeczenia sądów krajowych, w tym także polskiego Trybunału Konstytucyjnego”, co daje podstawę do wznowienia postępowania w niniejszej sprawie zakończonej prawomocnym postanowieniem w związku z naruszeniem art. 9 Konstytucji na podstawie art. 401¹ § 1 k.p.c.

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach postanowieniem z 22 listopada 2006 r. [...] odrzucił wniesioną przez Józefa T. skargę o wznowienie postępowania. W uzasadnieniu postanowienia Sąd podniósł, że zgodnie z art. 399 § 1 k.p.c. można żądać wznowienia postępowania, które zostało zakończone prawomocnym wyrokiem. Zgodnie zaś z art. 399 § 2 k.p.c., można żądać wznowienia postępowania zakończonego postanowieniem na podstawie art. 401¹ k.p.c. Sąd zwrócił uwagę, że powód wniósł o wznowienie postępowania w zakresie, w jakim toczyło się ono już po wydaniu wyroku Sądu Okręgowego w Katowicach z 18 listopada 1999 r., tj. postępowania zakończonego prawomocnym postanowieniem o odrzuceniu kasacji. W związku z powyższym, zdaniem Sądu, powód nie mógł powoływać jako podstawy swojej skargi art. 401 k.p.c., albowiem pozwala on na wznowienie jedynie postępowania zakończonego wydaniem wyroku, czyli orzeczenia merytorycznego, orzekającego co do istoty sprawy (por. postanowienie Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 25 lutego 1998 r., I ACz 60/98, OSA 1999 nr 2, poz. 8). Tymczasem, postanowienie o odrzuceniu kasacji nie było orzeczeniem merytorycznym, ponieważ wydane było jedynie w oparciu o przepisy procesowe i było konsekwencją niespełnienia przez powoda wymagań formalnych stawianych kasacji. Powyższe stanowisko znajduje swoje oparcie także w orzecznictwie Sądu Najwyższego, który uznał, że nie jest dopuszczalna skarga o wznowienie postępowania zakończonego postanowieniem Sądu Najwyższego o odmowie przyjęcia kasacji do rozpoznania (postanowienie SN z 6 maja 2003 r., I CO 7/03, OSNC 2004 nr 1, poz. 14; postanowienie SN z 21 sierpnia 2003 r., III CO 9/03, OSNC 2004 nr 4, poz. 68).

W ocenie Sądu Okręgowego w rozpoznawanej sprawie brak również przesłanek do wznowienia postępowania na podstawie art. 401¹ k.p.c. Zgodnie z tym przepisem można żądać wznowienia postępowania, gdy Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie. Sąd zwrócił uwagę, że powód w skardze o wznowienie postępowania nie powołuje się na orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego, lecz wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Wbrew twierdzeniom powoda, nie miało miejsca stwierdzenie przez Europej-

ski Trybunał Praw Człowieka niezgodności z umową międzynarodową przepisu, który stanowił podstawę postanowienia o odrzuceniu kasacji bądź postanowienia o oddaleniu wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu. Trybunał w swoim orzeczeniu przyznał bowiem, że państwa będące stronami Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności mają prawo wprowadzić obowiązek sporządzenia kasacji przez profesjonalnego pełnomocnika, a także uzależnić możliwość ustanowienia pełnomocnika z urzędu od takich okoliczności, jak między innymi stan majątkowy strony. Stwierdził on jedynie, że doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji na skutek braku uzasadnienia postanowienia o odmowie ustanowienia pełnomocnika z urzędu, pośrednio kwestionując przy tym zgodność obowiązującego stanu prawnego (pozwalającego sądowi drugiej instancji na nieuzasadnienie postanowienia w tym przedmiocie) z powołanym przepisem Konwencji.

Podobnie jako nieuzasadnione ocenił Sąd przywołanie art. 408 k.p.c. (jako podstawy wznowienia postępowania), albowiem przepis ten nie tworzy takiej podstawy, a jedynie wprowadza wyjątek od ograniczenia ustawowym terminem dopuszczalności wniesienia skargi o wznowienie postępowania w przypadku nieważności postępowania. Sąd zauważył ponadto, że powodowi przysługiwała droga, na której mógł skutecznie dochodzić swoich praw. W tym celu w pierwszej kolejności mógł, zgodnie z art. 169 § 1 k.p.c., w terminie 7 dni od dnia doręczenia mu orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, złożyć wniosek o przywrócenie terminu do wniesienia kasacji.

Powyższe postanowienie zaskarżył zażaleniem pełnomocnik powoda. Podniósł, że postanowienie o odrzuceniu skargi o wznowienie postępowania pozbawiło skarżącego prawa do sądu (możliwości wniesienia przysługującej mu kasacji), co jest naruszeniem art. 379 pkt 5 k.p.c., art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, art. 45 ust. 1 i art. 9 Konstytucji, mimo wykazanych w skardze o wznowienie postępowania podstaw prawnych umożliwiających wniesienie takiej kasacji poprzez wznowienie postępowania na podstawie art. 401 pkt 2, art. 401¹ k.p.c. i art. 408 k.p.c., względnie poprzez przywrócenie terminu do wniesienia kasacji na podstawie art. 169 § 1 k.p.c.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i skierowanie sprawy do ponownego rozpoznania w celu: wznowienia postępowania i przywrócenia uchybionego bez winy skarżącego terminu do sporządzenia i wniesienia kasacji do Sądu Najwyższego oraz ustanowienia adwokata z urzędu do wniesienia tej kasacji.

Jako ewentualny zgłosił wniosek o uznanie pisma procesowego za wniosek o przywrócenie uchybionego bez winy skarżącego siedmiodniowego terminu do wniesienia wniosku (zawartego także w skardze o wznowienie postępowania) o przywrócenie uchybionego bez winy skarżącego terminu do sporządzenia i wniesienia kasacji do Sądu Najwyższego oraz ustanowienie adwokata z urzędu do wniesienia tej kasacji.

W ocenie skarżącego Sąd Okręgowy błędnie przyjął, że nie jest dopuszczalne wznowienie postępowania, zakończone prawomocnymi postanowieniami w sprawie wniesionej przez skarżącego, na podstawie art. 401¹ k.p.c., z którego wynika, że można żądać wznowienia postępowania w wypadku, gdy Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie. Skarżący zwrócił uwagę, że skoro Polska zobowiązała się w Konstytucji (art. 9) do przestrzegania wiążącego ją prawa międzynarodowego, to jego naruszenie stwierdzone przez Europejski Trybunał Praw Człowieka (art. 6 ust. 1 Konwencji) jest równocześnie naruszeniem Konstytucji (art. 9), mimo że dotychczas w tej sprawie nie orzekał (mogło nie być takiej potrzeby) Trybunał Konstytucyjny. Jeżeli jednak Sąd miał w tej sprawie jakiegokolwiek wątpliwości, to przed wydaniem orzeczenia odrzucającego skargę o wznowienie postępowania miał, według skarżącego, możliwość zwrócenia się do Trybunału Konstytucyjnego o rozstrzygnięcie tej wątpliwości.

Pełnomocnik powoda zwrócił uwagę, że celem postępowania przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w sprawie skargi wniesionej przez skarżącego było rozstrzygnięcie, czy został on pozbawiony prawa do sądu poprzez odmowę ustanowienia adwokata z urzędu do sporządzenia i wniesienia przysługującej mu kasacji, a nie stwierdzenie, że postanowienie oddalające wniosek o ustanowienie adwokata z urzędu nie zawiera uzasadnienia - jak błędnie przyjął Sąd odrzucając skargę o wznowienie postępowania. Natomiast brak uzasadnienia takiej odmowy ustanowienia adwokata z urzędu przez Sąd może, według skarżącego, jedynie potwierdzać, że była ona faktycznie bezpodstawna, bo oznacza w niniejszym przypadku, że Sąd oddalając wniosek o ustanowienie adwokata z urzędu nie potrafił znaleźć żadnego logicznego uzasadnienia na takie rozstrzygnięcie, zwłaszcza że takiego uzasadnienia nie było, co jednoznacznie skarżący wykazał w postępowaniu przed Sądem i Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, natomiast ani Rząd Polski w postępowaniu przed Trybunałem, ani Sąd odrzucając skargę o wznowienie postępowania w żaden sposób nie wykazali, że było inaczej. Zdaniem skarżącego z treści

orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka jednoznacznie wynika, że Trybunał uznał, iż naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji spowodowane było bezpodstawną odmową ustanowienia adwokata z urzędu do sporządzenia i wniesienia kasacji, co pozbawiło skarżącego prawa do sądu (prawa do wniesienia przysługującej mu kasacji), co jest naruszeniem art. 9 Konstytucji RP.

W ocenie skarżącego wykazana dopuszczalność wznowienia postępowania w niniejszej sprawie, zakończonej prawomocnymi postanowieniami, na podstawie art. 401¹ k.p.c. oznacza ponadto, że mają tutaj również zastosowanie art. 401 pkt 2 k.p.c. i art. 408 k.p.c. Pełnomocnik powoda podkreślił, że w piśmie procesowym obejmującym skargę o wznowienie postępowania skarżący wystąpił również z wnioskiem o przywrócenie uchybionego bez jego winy terminu do wniesienia kasacji (art. 169 § 1.k.p.c.) z równoczesnym wnioskiem o ustanowienie adwokata z urzędu do sporządzenia i wniesienia tej kasacji do Sądu Najwyższego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W rozpoznawanej sprawie istotny problem prawny wynika z tego, że obowiązujące przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie dają wprost podstaw do wznowienia postępowania zakończonego w sposób formalny (nie wyrokiem lub nakazem zapłaty w procesie albo postanowieniem co do istoty sprawy w postępowaniu nieprocesowym, lecz postanowieniem kończącym postępowanie w sprawie z przyczyn formalnych) po korzystnym dla strony wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Możliwość wznowienia postępowania cywilnego w razie zakończenia go postanowieniem formalnym (a nie wyrokiem, nakazem zapłaty lub postanowieniem co do istoty sprawy) została ograniczona jedynie do przypadków, gdy podstawą wznowienia jest art. 401¹ k.p.c. Zgodnie bowiem z art. 399 § 2 k.p.c., na podstawie określonej w art. 401¹ k.p.c. postępowanie może być wznowione również w razie zakończenia go postanowieniem. Z kolei art. 401¹ k.p.c. stanowi, że można żądać wznowienia postępowania w wypadku, gdy Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie.

W rozpoznawanej sprawie nie mamy do czynienia z sytuacją, w której Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą aktu normatywnego, na podstawie którego zostało wydane

orzeczenie (w tym przypadku Kodeksu postępowania cywilnego, a ściślej tych jego przepisów, na podstawie których doszło do odrzucenia kasacji wniesionej osobiście przez powoda oraz oddalenia jego wniosku o ustanowienia dla niego adwokata w celu wniesienia kasacji). Dlatego podstawą skargi o wznowienie postępowania nie może być art. 401¹ k.p.c., ponieważ nie miały miejsca zdarzenia prawne przewidziane w hipotezie tego przepisu (wydanie przez Trybunał Konstytucyjny orzeczenia o niekonstytucyjności aktu normatywnego).

Nie oznacza to jednak, że nie jest możliwe rozważanie w zaistniałej sytuacji - wydania przez Europejski Trybunał Praw Człowieka wyroku stwierdzającego naruszenie prawa powoda do sądu - innej podstawy wznowienia postępowania. W orzecznictwie Sądu Najwyższego został wcześniej wyrażony pogląd, zgodnie z którym wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu uznający, że skarżącemu ograniczono prawo do sądu z naruszeniem art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, nie może stanowić podstawy skargi o wznowienie postępowania, albowiem nie jest przesłanką wznowienia postępowania z powodu jego nieważności określoną w art. 401 pkt 1 i pkt 2 k.p.c. (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 19 października 2005 r., V CO 16/05, LEX nr 176062, z glosą E.Łętowskiej, Europejski Przegląd Sądowy z 2006 r. nr 1. s. 45). Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą sprawę powyższego poglądu nie podziela. Podstawy do wznowienia postępowania w zaistniałej sytuacji należy poszukiwać w treści art. 401 pkt 2 k.p.c., zgodnie z którym można żądać wznowienia postępowania z powodu nieważności między innymi wtedy, gdy skutek naruszenia przepisów prawa strona była pozbawiona możliwości działania. W świetle treści uzasadnienia wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Tabor przeciwko Polsce nie może budzić wątpliwości, że doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji, który reguluje prawo do rzetelnego procesu sądowego, stanowiąc, między innymi, że każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzygnięciu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. Stwierdzenie przez Trybunał naruszenia prawa powoda do rzetelnego procesu sądowego w związku z brakiem uzasadnienia odmowy ustanowienia dla niego pełnomocnika z urzędu oraz w związku z rozpoznaniem jego wniosku o przyznanie pomocy prawnej po upływie terminu do wniesienia kasacji musi być potraktowane w spra-

wie o wznowienie postępowania w kategoriach pozbawienia powoda możliwości działania.

Warto przytoczyć wywód Trybunału, który doprowadził do stwierdzenia naruszenia przez Polskę art. 6 ust. 1 Konwencji. Trybunał stwierdził, że polskie prawo postępowania cywilnego wymaga, aby strona postępowania była reprezentowana przez adwokata lub radcę prawnego w przygotowaniu kasacji od wyroku wydanego przez sąd drugiej instancji i że kasacja przygotowana przez stronę niereprezentowaną przez pełnomocnika będzie odrzucona przez sąd. Wymóg, aby skarżący był reprezentowany przez wykwalifikowanego prawnika przed sądem kasacyjnym, nie może być sam w sobie postrzegany jako sprzeczny z art. 6 Konwencji. O ile sposób, w jaki art. 6 ma być stosowany w stosunku do sądów odwoławczych lub kasacyjnych zależy od szczególnych cech odnośnych postępowań, o tyle nie może być wątpliwości, że od państwa, które ustanawia takie sądy, wymaga się zapewnienia, by osoby podlegające prawu korzystały przed nimi z podstawowych gwarancji rzetelnego postępowania zawartych w tym artykule. Wypełniając ten obowiązek państwo musi ponadto wykazywać staranność, aby zapewnić tym osobom prawdziwe i skuteczne wykonywanie praw gwarantowanych w art. 6 Konwencji. Trybunał zauważył, że w rozpoznawanej sprawie Sąd Okręgowy w Katowicach odmówił bez podania przyczyn przyznania pomocy prawnej skarżącemu w celu reprezentowania go w postępowaniu kasacyjnym. Trybunał był świadom, że zgodnie z przepisami procedury cywilnej, mającymi wówczas zastosowanie, sąd nie był obowiązany do podania jakichkolwiek przyczyn takiej odmowy. Jednakże z powodu braku pisemnego uzasadnienia tej decyzji trudno było Trybunałowi zrozumieć przyczyny, dla których Sąd Okręgowy uznał, że przyznanie pomocy prawnej nie było uzasadnione w okolicznościach niniejszej sprawy. Decyzja dotycząca przyznania pełnomocnika z urzędu jest, zgodnie z mającym zastosowanie prawem krajowym, uzależniona od sytuacji finansowej strony i jej zdolności do opłacenia kosztów. W związku z tym Trybunał zauważył, że sprawa dotyczyła roszczenia skarżącego przeciwko byłemu pracodawcy z tytułu niezgodnego z prawem wypowiedzenia stosunku pracy. Skarżący domagał się także przywrócenia do pracy; twierdził przy tym przed Sądem Okręgowym na poparcie swojego wniosku o ustanowienie pełnomocnika, że pozostawał bezrobotny od listopada 1997 r. do maja 1999 r. Trybunał stwierdził, że zasada rzetelności wymagała od sądu podania przyczyn, dla których oddalił wnioski o ustanowienie pełnomocnika z urzędu. W końcu Trybunał podkreślił, że decyzja Sądu Okręgowego w Katowicach

odmawiająca skarżącemu ustanowienia pełnomocnika z urzędu wydana została 17 stycznia 2000 r., miało to miejsce miesiąc po upływie ustawowego terminu do wniesienia kasacji. To pozbawiło skarżącego, z oczywistych względów, realnych możliwości szukania pomocy prawnej z wyboru w celu wniesienia kasacji, a mając na względzie, że reprezentacja przez profesjonalnego pełnomocnika była obowiązkowa, także możliwości wniesienia kasacji do Sądu Najwyższego. Trybunał stwierdził, że sposób, w jaki właściwy sąd rozpoznał wniosek skarżącego o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, nie był zgodny z wymogami staranności.

Przytoczone uzasadnienie wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 27 czerwca 2006 r. pozwala przyjąć, że przed Sądem Okręgowym w Katowicach na etapie rozpoznawania wniosku powoda o ustanowienie dla niego pełnomocnika z urzędu w celu sporządzenia i wniesienia kasacji doszło do pozbawienia go możliwości działania, co stanowi podstawę do wznowienia postępowania przed Sądem Okręgowym - na etapie dotyczącym rozpoznania wniosku powoda o ustanowienie dla niego pełnomocnika z urzędu w celu wniesienia kasacji - po myśli art. 401 pkt 2 k.p.c.

Faktem jest, że Kodeks postępowania cywilnego nie wspomina o orzeczeniach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka jako o zdarzeniu, którego wystąpienie powoduje konieczność wznowienia postępowania cywilnego. Jest to więc sytuacja odmienna od sytuacji, w której wyrok wydaje Trybunał Konstytucyjny (o czym stanowi art. 401¹ k.p.c.). Faktem jest również, że zgodnie z dosłowną treścią art. 399 k.p.c. na podstawie opisanej w art. 401 pkt 2 k.p.c. można wznowić jedynie postępowanie zakończone prawomocnym wyrokiem. Nie oznacza to jednak, że wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka może być zignorowany przez państwo-stronę Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, w tym przypadku przez sąd, którego działań lub zaniechań dotyczył wyrok tego Trybunału.

Polska jest związana Konwencją. Oznacza to, że Konwencją związane są wszystkie władze i organy państwowe, także sądy. Każdy organ państwa w zakresie swych kompetencji jest zobowiązany (art. 9 Konstytucji) do poszanowania zobowiązania, zgodnie z którym Rzeczpospolita Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego. W rozpoznawanej sprawie jest niewątpliwe - w świetle wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 27 czerwca 2006 r. w sprawie Tabor przeciwko Polsce, że wobec skarżącego doszło do naruszenia konwencyjnie gwarantowanego prawa do sądu, spowodowanego orzeczeniem Sądu Okręgowego w Katowicach - postanowieniem z 17 stycznia 2000 r. o odmowie ustanowienia pełno-

mocnika z urzędu. W związku z tym to na tym Sądzie - jako organie państwa, który naruszył Konwencję - ciążyła powinność doprowadzenia do stanu zgodności między treścią orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka a stanem ukształtowanym przez zakwestionowane przez Trybunał orzeczenie, które stało się podstawą oceny, że Polska (polska władza sądownicza, a konkretnie Sąd Okręgowy w Katowicach) naruszyła prawo powoda do rzetelnego procesu sądowego. Źródłem tego zobowiązania Sądu Okręgowego w Katowicach był art. 9 i art. 91 ust. 2 Konstytucji w związku z art. 6 ust. 1 Konwencji. Instrumentem, za pomocą którego Sąd Okręgowy mógł zrealizować swój konstytucyjny i wynikający z prawnomiędzynarodowych zobowiązań Polski obowiązek doprowadzenia do stanu zgodnego z treścią Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, jest skarga o wznowienie postępowania. Sąd Okręgowy miał obowiązek (wynikający z art. 8 ust. 2 Konstytucji) takiego zinterpretowania przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o wznowieniu postępowania, aby możliwe było usunięcie skutków naruszenia prawa powoda do rzetelnego procesu sądowego (obowiązek ten wynikał z art. 9 Konstytucji i art. 46 i 41 Konwencji).

Wadliwa decyzja Sądu Okręgowego - w postaci postanowienia z 17 stycznia 2000 r. o odmowie ustanowienia dla powoda pełnomocnika z urzędu, które nie zostało uzasadnione, a ponadto zostało wydane po upływie terminu do wniesienia kasacji - pozbawiła powoda możliwości działania przed sądem (skorzystania z prawa do wniesienia kasacji). Ta okoliczność - zgodnie z art. 401 pkt 2 k.p.c. - powoduje nieważność postępowania (tego jego fragmentu, który obejmował wniosek o ustanowienie adwokata w celu sporządzenia i wniesienia kasacji), uzasadniającą jego wznowienie. Należy przyjąć, że wznowienie postępowania jest w tym przypadku możliwe, chociaż dotyczy postępowania (pewnego etapu postępowania, postępowania incydentalnego, wpadkowego) zakończonego nie wyrokiem (innym orzeczeniem co do istoty sprawy), ale postanowieniem w kwestii formalnej (w tym przypadku odrzuceniem kasacji sporządzonej i wniesionej osobiście przez powoda mimo przymusu adwokacko-radcowskiego). W ocenie Sądu Najwyższego w rozpoznawanej sprawie konieczne jest przyjęcie, że wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka uznający, że doszło do naruszenia prawa strony do sądu (prawa do rzetelnego procesu sądowego), gwarantowanego przez art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, może stanowić okoliczności uzasadniające wznowienie postępowania na podstawie art. 401 pkt 2 k.p.c. z powodu jego nieważności także wówczas, gdy postępowanie zakończyło się nie wyrokiem (orzeczeniem

co do istoty sprawy), lecz postanowieniem o charakterze formalnym. Tylko takie odczytanie art. 401 pkt 2 k.p.c. w związku z art. 8 i 9 oraz art. 91 ust. 2 Konstytucji, a także art. 6 ust. 1 Konwencji stwarza możliwość harmonizacji konstytucyjnych i prawnomiędzynarodowych powinności ciążących na Polsce jako stronie Konwencji (na wszystkich jej władzach, w tym na władzy sądowniczej), wynikających z przyjęcia na siebie zobowiązań konwencyjnych.

Za przedstawioną powyżej wykładnią art. 401 pkt 2 k.p.c. przemawiają dalsze istotne względy. Gwarantowane w art. 6 Konwencji prawo do rzetelnego procesu zakłada, że rozstrzygnięcie sądowe (wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka) powinno być efektywne i wiązać podmioty, do których jest kierowane. Teza ta koresponduje z art. 46 Konwencji, który przewiduje, że państwo jest zobowiązane do przestrzegania ostatecznego wyroku Trybunału. Moc wiążąca (moc obowiązująca) wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wyraża się w tym, że po pierwsze, w granicach, w jakich orzeczenie Trybunału ma moc wiążącą, państwo nie może kontestować tego, że do naruszenia Konwencji doszło; po drugie, państwo jest prawnie obowiązane przedsięwziąć określone kroki w celu zadośćuczynienia wyrokowi. W przypadku wyroków stwierdzających naruszenie Konwencji, ze stwierdzenia tego naruszenia przez Trybunał nie wynika bezpośrednio treść konkretnego obowiązku państwa, jednak obowiązek pozytywnego działania (np. usunięcia skutków naruszenia Konwencji) można wyprowadzić pośrednio z art. 41 Konwencji. Z jego treści można wysnuć wniosek, że jeżeli prawo krajowe umożliwia usunięcie skutków naruszenia, a więc działanie pozytywne, to powinno ono nastąpić. W sytuacji, w której naruszenie polega na stworzeniu sytuacji prawnej sprzecznej z treścią Konwencji, bierne zachowanie państwa (organów państwa) mogłoby zostać odebrane jako dalsze, wobec autorytatywnej wypowiedzi Trybunału, uchylanie się przez państwo od wykonywania zobowiązań konwencyjnych (por. P. Grzegorzczak: Skutki wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w krajowym porządku prawnym, Przegląd Sądowy z 2006 r. nr 6, s. 3 nast.).

Przedstawiona wykładnia art. 401 pkt 2 k.p.c. uwzględnia także kontekst konstytucyjny. Co prawda, w rozpoznawanej sprawie Trybunał Konstytucyjny nie stwierdził niezgodności z Konstytucją art. 387 k.p.c., a to ten właśnie przepis pozwolił Sądowi Okręgowemu w Katowicach jako sądowi drugiej instancji na odstępnie od uzasadnienia niepodlegającego zaskarżeniu (zażaleniem) postanowienia o odmowie ustanowienia pełnomocnika z urzędu, jednakże przy wykładni przepisów dotyczą-

cych podstaw wznowienia postępowania cywilnego należało wziąć pod rozwagę, że odmowa ustanowienia pełnomocnika z urzędu w postępowaniu kasacyjnym - przy obowiązującym przymusie adwokacko-radcowskim - stanowi istotne ograniczenie prawa strony do skorzystania z możliwości wniesienia kasacji, a więc skorzystania z przewidzianego prawem procesowym środka prawnego. Ograniczenie prawa strony do skorzystania z konstytucyjnego prawa do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji) musi być zgodne z zasadą proporcjonalności wynikającą z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Nierepektowanie tych zasad - przez pozbawione jakiegokolwiek uzasadnienia oddalenie wniosku o ustanowienia pełnomocnika z urzędu dla celów sporządzenia i wniesienia kasacji - doprowadziło do nieważności postępowania dotyczącego tego wniosku. Wykładnia art. 401 pkt 2 k.p.c. przyjęta i zastosowana przez Sąd Okręgowy w zaskarżonym postanowieniu o odrzuceniu skargi o wznowienie postępowania może być uznana za niezgodną z Konstytucją (mimo wynikającego z art. 8 obowiązku jej stosowania), ponieważ nie uwzględnia konieczności usunięcia - wszelkimi dostępnymi sądami instrumentami procesowymi - skutków naruszenia konstytucyjnie gwarantowanego prawa do sądu.

Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że uzasadnione jest zażalenie oparte na zarzucie naruszenia art. 401 pkt 2 k.p.c. w związku z przyjęciem przez Sąd Okręgowy, że skarga o wznowienie postępowania nie została oparta na ustawowej podstawie wznowienia. Uchylenie zaskarżonego postanowienia i stwierdzenie, że istniała podstawa do wznowienia postępowania przed Sądem Okręgowym (art. 401 pkt 2 k.p.c. w związku z przytoczonymi w uzasadnieniu przepisami Konstytucji i Konwencji) nie oznacza, że zdaniem Sądu Najwyższego Sąd Okręgowy w Katowicach powinien uwzględnić wniosek powoda i przyznać mu pełnomocnika z urzędu. Oznacza natomiast, że wniosek ten powinien być jeszcze raz rozpoznany z zachowaniem wymagań starannego działania sądu i gwarantowanego przez Konwencję prawa do rzetelnego procesu sądowego.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy uchylił zaskarżone postanowienie na podstawie art. 394¹ § 3 k.p.c. w związku z art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

=====